

Ključna poanta pričujočega dela je tako v spoznanju, da lahko kritična tradicija v modernih izkustvih resnice nastopa le kot razpoka: »Kot kaže, *parrhesia* v grškem smislu ne more več nastopiti v našem modernem epistemološkem okviru« (str. 6). Od Descartesa dalje se resnica subjektu kaže že zaradi tega, ker eksistira – seveda ob predpostavki pravilne metodologije, prek dvoma in uvida. Nasprotno pa *parrhesia* pomeni, da ima nekdo dostop do resnice samo ob predpostavki določene moralne kvalitete, skratka *biosa*. To, kar *parrhesiastes* ritualno izjavi, je že resnica – s tem da se resnica potrjuje ravno v zmožnosti tega izjavljanja, saj s *parrhesio* govorec »poudarja dejstvo, da je obenem subjekt izjavljanja in subjekt izjavljenega« (str. 4). Za adekvatno razumevanje take tematizacije bodo morali bralci poseči v Foucaultova dela okrog Arheologije vednosti, kjer poudarja, da je subjekt ena izmed dimenzij (mesto) izjavljalne funkcije, ki pa ga ne zaseda avtor izjavljanja, pač pa ga zapolnjujejo različni individuumi. *Parrhesia* je tako primer, ko ti dve razločeni mesti sovpadeta, vendar le prek vzpostavitve moči subjekta do samega sebe.

Če je takšna elaboracija zadeva teoretskih sladokuscev, pa je vrednost obravnavanega dela veliko širša. Poleg tega, da že na prvi pogled omogoča plodno mišljenje (in kritiko) – genealogijo – svobode govora onkraj pravnega dispozitiva, nam na hrbišču vprašanja, kako dandanes sploh (pre)misli izrekanje resnice, odpira tudi vprašanje, kdo je današnji *parrhesiastes*. Naivno bi bilo odgovor iskati v delih samega Foucaulta, pač pa ga je treba (iz)najti na samem družbenem terenu. Morda glasovi prihajajočih (ali zatiranih) subjektivitet? Vsekakor. Predvsem pa je Neustrašni govor treba razumeti kot poziv k odpiranju *parrhesiastičnih* praks svobode, kar hkrati pomeni premisliti tista nietzschejanska vprašanja, ki se sprašujejo, kje najti moči življenja, ki si bodo podvrgla moči resnice.

Literatura:

Foucault, Michel. 1990. *Politics, philosophy, culture: interviews and other writings 1977–1984*. New York, London: Routledge.

Blaž Ilc

Janko Prunk: Racionalistična civilizacija 1776–2000.

Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008.

586 strani (ISBN 978-961-01-0629-6), 39,96 evrov

V slovenskem zgodovinopisju so ambicioznejše tematike, ki zadevajo širši regionalni in globalni okvir ter zahtevajo sintetičen zgodovinski premislek transformacij, zelo redko predmet zgodovinskega premisleka. Med najbolj zahtevne tematike zagotovo sodi vzpostavljanje modernih družb oziroma kompleksnih transformacij, ki so zaznamovale zadnjih nekaj stoletij.

Knjiga Janka Prunka *Racionalistična civilizacija 1776–2000* tako predstavlja eno najbolj ambicioznih zgodovinskih del pri nas, saj je poskus časovno-prostorske zamejitve procesov in dogodkov vzpostavljanja moderne Evrope oziroma »racionalistične civilizacije« ter premisleka o njih. Delo je ambiciozno ne samo zaradi tematike, ki jo obravnava, temveč tudi zaradi načina analize procesov, saj avtor procese, transformacije in dogodke, ki so vzpostavljali oziroma prek katerih so se vzpostavljala moderna družbeno-politična, ekonomska, kulturna in druga moderna razmerja, poskuša hkrati analizirati na več področjih. Delo je razdeljeno na pet poglavij, ki se posamično nanašajo na določeno časovno obdobje. Vsako od petih glavnih poglavij je za-

ključena celota, pri čemer je vsako pospremljeno z uvodnim splošnim premislekom specifičnega obdobja, ki mu sledijo številna podpoglavja. Ta naslavlajo bodisi specifično transformacijo bodisi specifični dogodek, ki mu avtor pripisuje odločilen pomen za razumevanje vzpostavljanja moderne »racionalistične civilizacije«. V prvem poglavju avtor poda metodološke, časovne in vsebinske koordinate celotne študije, hkrati pa analizira družbeno-politično situacijo na pragu odločilnih procesov in transformacij, ki so v zadnjih desetletjih 18. stoletja kulminirali v genezi modernih družbeno-političnih ureditev, znanosti, vednosti in mišljenja, izobraževanja, kulture, umetnosti ipd. Drugo poglavje analizira procese, zamejene z obema revolucionarnima obdobjema, in sicer z meščanskimi družbeno-političnimi in ekonomskimi revolucijami v zadnjih desetletjih 18. in prvih desetletjih 19. stoletja na eni strani ter na drugi strani z obdobjem t. i. pomladi narodov sredi 19. stoletja, ki pomeni razširitev transformacijskih procesov, s strani meščanskih revolucij intenziviranih ali sproženih na vso celino. V tretjem poglavju so predmet analize družbeno-politični procesi, prakse, institucije ipd., značilni za obdobje konsolidacije moderne buržoazne družbeno-politične ureditve, ki ga avtor postavi v obdobje med pomladjo narodov in začetkom prve svetovne vojne. Četrto poglavje se osredotoča na medvojno obdobje, ki ga zaznamujejo številni pretresi in destabilizacija navidezno konsolidiranih modernih družbenih ureditev, med katerimi avtor poudarja ključen pomen prve svetovne vojne predvsem za razvoj komunističnega in fašističnega režimov. Na drugi strani pa gre za obdobje velikih odkritij na področju znanosti in velikih dosežkov na vseh področjih umetnosti. Analiza obdobja se konča s premislekom druge svetovne vojne, ki predstavlja krvavo uverturo v zadnje poglavje, v katerem avtor analizira poveljno dogajanje v Evropi v različnih sferah, pri čemer je posebna pozornost namenjena obema družbeno-političnima blokoma, njunemu razvoju in končnemu propadu vzhodnega bloka ter integraciji posameznih vzhodnih držav v zahodnoevropske povezave. Delo se zaključí s splošnim premislekom problemov, s katerimi se sooča »racionalistična civilizacija«.

Ambiciozna tematika in način, kako jo avtor poskuša premisliti, sta zagotovo ključni pozitivni lastnosti dela, vendar pa knjigo pestijo nekatere bolj ali manj očitne težave. Manjše so na primer določene faktične napake; na primer britanski NHS je bil ustanovljen leta 1948, in ne v 1960. letih (str. 531). Večja težava pa je določeno preveliko zanašanje na omejen izbor sekundarnih virov, katerih ugotovitve in trditve niso vedno kritično reflektirane. Pri večini teh virov gre namreč za sintetične zgodovine določenih obdobj, in ne za dela strokovnjakov za specifične procese in dogodke v okviru specifičnih sfer in specifičnih obdobj. To je še posebno razvidno v premisleku del določenih filozofov obravnavanega obdobja. Avtor tako sicer poskuša nasloviti vse pomembne filozofe določenega obdobja, vendar pa njihovo misel podvrže prevelikemu poenostavljanju, redukciji in v nekaterih primerih celo napačni interpretaciji. Heglova kompleksna dialektika je tako popačena v enostavno triado teza–antiteza–sinteza (str. 129). Hegel to triado namreč uporabi le v uvodu *Fenomenologije duha*, in še tam jo zavrne kot neživljenjsko shemo. Podobno problematično je preiščljan Marx (str. 141), ki naj bi po avtorju zanikal človeku svobodno voljo in ustvarjalnost. Čeprav Marx v 18. brumairu pravi, da ljudje delajo lastno zgodovino, res da ne v okoliščinah, ki jih sami določijo. Zelo problematičen je tudi kratek odstavek o Foucaultu, kjer ta mislec prelomov, radikalne in stroge zgodovinsko-prostorske specifičnosti in kontingenčnosti različnih razmerij, institucij, praks, vednosti, subjektivitet postane mislec, ki poskuša napisati celotno zgodovino civilizacije (str. 478).

Ključna težava dela leži na eni strani v zasnovi same osrednje tematike – vzpostavljanje »racionalistične civilizacije« – in na drugi v določeni tišini v analizi tega vzpostavljanja. Avtor tako razen geografsko-časovne opredelitve nikjer v delu jasno ne opredeli, kaj označuje koncept »racionalistična civilizacija«. Koncept racionalno lahko delno razberemo iz različnih parov, ki jih avtor hkratno povezuje s konceptom racionalno (npr. vera v razum, toleranca, liberalna demokracija, tehnološki napredek, avtonomna človekova lastnost) oziroma jih koncipira kot nasprotno (npr. nasilje, nacionalizem, ideologizacija), vendar pa tudi ta koncept – podobno kot koncept

civilizacija – ni kritično ovrednoten. Kritična nerefleksija uporabljenih osrednjih konceptov je problematična iz več razlogov. Tako je na primer koncept civilizacija neologizem 18. stoletja; kot tak je bil v delih tedanjih in kasnejših mislecev uporabljen kot koncept, prek katerega se je vzpostavljala superiornost Evrope in hkratna inferiornost vseh drugih delov sveta. Drugič sta tako oba koncepta sintagme kot sama sintagma razumljiva le v odnosu do njunih protipolov. »Racionalistična civilizacija« je tako za svoje samoosmišljanje nujno potrebovala področja in območja iracionalnosti, teme, nasilja in nerazvitosti. To je lepo razvidno iz avtorjevega poskusa zgodovino »racionalistične civilizacije« osmisлити kot boj med racionalnim in iracionalnim, pri čemer se pokaže analitičen problem obeh kategorij, saj sta uporabljeni v moralnem smislu »dobro je racionalno, slabo pa iracionalno«. Zgodovina »racionalistične civilizacije« je tako zvedena na specifično transcendentalno teleologijo, kjer so določeni dogodki in procesi vstavljeni v univerzalno razlagalno shemo neustavljivega napredovanja razuma oz. dobrega, ki je postavljeno na evropsko celino. Težava takšnega osmišljanja vzpostavljanja moderne Evrope je na eni strani utrjevanje mita o inherentni superiornosti, geniju Evrope, na drugi strani pa gre za zanikanje neločljive povezanosti med nasiljem in širjenjem racionalističnih idej, katerih ključna primera sta kolonializem in imperializem, v okviru katerih se uresničujejo razsvetljske ideje razširjanja razuma na nerazsvetljene dele globusa. Tako je simptomatično, da tem vidikom avtor nameni zelo malo prostora in jih ne vidi kot konstitutivne elemente vzpostavljanja moderne Evrope. Kljub omenjenim problematikam, ki od bralca zahtevajo lasten kritičen premislek, pa je knjiga zanimivo branje in kot taka priporočljiva predvsem za širšo javnost.

Aleksander Sašo Brlek - Slaček

Terry Eagleton: Smisel življenja: zelo kratek uvod.

Ljubljana: Krtina, 2009.

128 strani (ISBN 978-961-260-016-7), 12 evrov

Postaviti vprašanje o smislu življenja se dandanes – sicer neupravičeno, kot je poudarjal Adorno v predgovoru k *Minimi Moralii* – zdi brezupno naivno. Vprašanje spada v čas umiranja boga, ko spomin na idejo stvarnika, ki je vsemu obstoječemu dajal smisel, to vprašanje še zahteva. Obenem pa dogmatični odgovori, ki jih ponuja religija, niso več verodostojni. Od knjige, ki že z naslovom nagovarja to problematiko, bi pričakovali, da je morda zajedljiva satira tipa istoimenskega filma ekipe Monty Python, morda sociološko obarvana razprava o tem, v katerih družbenih okoliščinah vprašanje o smislu življenja postane relevantno, kvečjemu zgodovinski pregled filozofskih ali umetniških poskusov odgovarjanja na to vprašanje, nikakor pa ne resen poskus odgovarjanja na vprašanje samo. Knjiga Terryja Eagletona poskuša biti vse to, tudi resen odgovor.

Že na začetnih straneh postane jasno, da je knjiga namenjena široki publiki in namerava biti točno to, kar obljublja podnaslov: zelo kratek uvod. Napisana je poljudno in duhovito, Eagleton se izogiba tehničnemu besedišču in pri bralcu ne predpostavlja seznanjenosti s filozofijo. Avtor po začetni analizi samega vprašanja »Kaj je smisel življenja?«, kjer ugotovi, da sta v filozofskem smislu problematična tako pojem smisel kot pojem življenje, predstavi poglede nekaterih velikanih filozofije, kot so Wittgenstein, Schopenhauer, Aristotel in Heidegger, ter manj špekulativne poglede Marxa in Freuda. Ta pregled je začinjen z analizo literarnih refleksij smisla življenja, ki ni tako izčrpen: obravnava predvsem moderniste, s kratkimi komentarji o Shakespearju in